

Pygy telegejnin proletarlary polgaş
Seen cyklyn tarlatkan arattary, kattyňary!

Revolustun, XERELI

№ 3—4

КЪЗЫЛ—1941—ОКТАБР

ПҮГҮ ТЕЛЕГЕЈНИН ПРОЛЕТАРЛАРЬ ПОЛГАШ
СӨӨН СУКТҮН ТАРЛАТКАН АРАТТАРЬ, КАТТЫЗНАР!

REVOLUSTUN XERELI

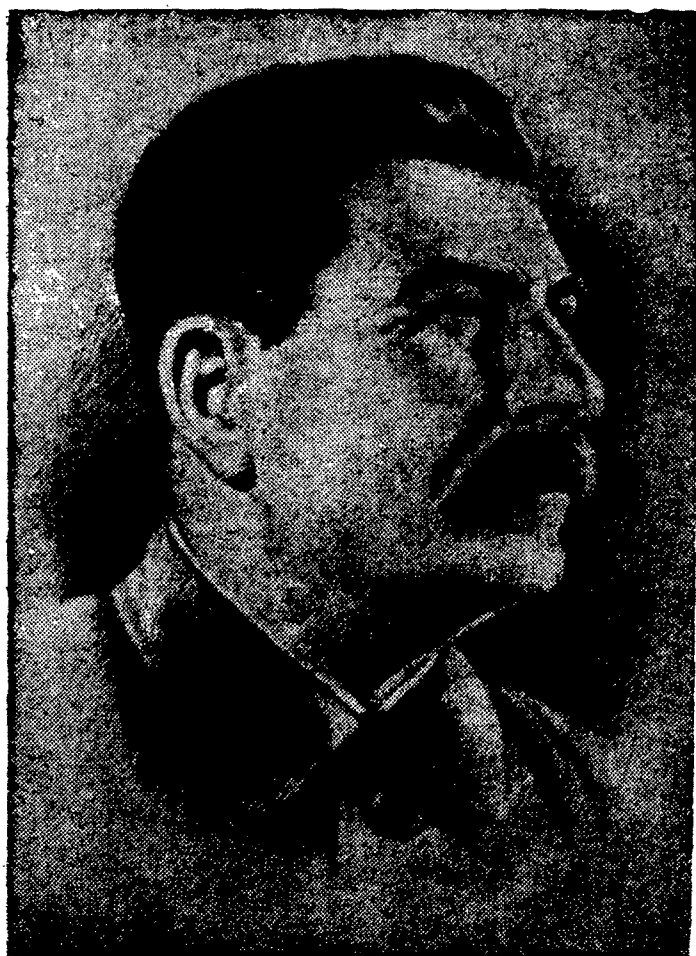
ТАР САЈАТТАР СӨБҮЛЕЛИНИН САНЫНДА
УРАН-СУЙДЕР КОМИТЕДИНИН ОРГАНЫ

—◆—

ПІР ТУГААР УНУП ТУРАР СЫЛЫ

№ 3—4

КЫЗЫЛ—1941—ОКТАБР

Paaştyńcýbýs, paşkýbýs, adabýs ULUQI STALINGA

Cýscýbý, torgu kedip algaş,
Cýraa, sajak munup algaş,
Pedik taqlar edee-pile,
Peldir xemner unnu-pile
Xeoqlyq corgaar arat pister
Xeomej, ыры ыrlap-şoorlap,
Ceerwi cýldyń najýrýnga
Cedip kelgeş, cýqlıp tur-pis.

Ekti xarlyq Tańdy, Sajaan
Edeen turgaar curttaп cýrgaan
Өөp, xeoqlar maga xanmas
Өөpşylyq Taba ulus,
Ceerwi cýldyń turguzunda
Cedip algan cediışkinin
Tyrymcytken cýrgal-pile
Tynnep көp, өөp turu.

Өөpşylyq curttagabyс
Өpes, cýrk, mөnge tezy,
Maadyrlyq temisseldin
Padь pyzbyq paғanazь—
Ergeletken ijeviseke
Ergim, ынак Sovet curtka
Istiaistiq xanýzýndan
Iziq pajyr tudup tur-pis!

Tillelgeliq temisseldin
Tiriq tezy, iziq cyree,
Revolustuq xyresternin
En-ne teedi marşaly—
Aзыratkan adabyzka
Arttyk ынак Stalinga
Ugaan, cyrek xanýzýndan
Uluq pajyr tudup tur-pis!

Mangys ықақ хоптак-сiлiл
Mancь xaanga, orus xaanga
Toreen curtta xunaattyр,
Torenisti uzutkadьp,

Iji xoldu kinciletkeş,
Iji puttú saaktatkaş,
Maldan tora, ыttan tora
Paakty көp coraan ijk-pis.

Toreen curtta sadьp cigeş,
Tөgyden paagy citpes,
Puruu xeree paazyń aşkan
Puurul, ambyń nojannarga
Kodan maldь xunaattyrgaş,
Xoozun kuruq arttyp kalgaş,
Izer cem cok, klrer өq cok,
Idik-xep cok coraan ijk-pis.

Erge-şölee kyzep coraan
Eres-tidim cyrekkirler
Karangьdan uştungatyn,
Kaаn хynnyn xereli-teq
Amьr şöleen curttaga teeş,
Amь-tyńyn perip coraan.
(„Aldan maadyr" turaskaaly,
Aldar-adь am-taa tirloq).

Xillncekke şыdap cadaan
Arat connuń төkken cazyń,
Kincee udur tulcup coraan
Arat connuń төkken xanyn
Cangys cerge peler polza,
Calgьp cыdar talaj ықаş.
Tөgyde arttyp kalgan.
Tөгerelis utpaan-taa-pis.

Kadby şaasz, tyzok coruk
Karangь tyn poop pyргеze-taa,
Xostalğanь kyzel soruu
Xonuk-taa pol soksap corbaan.
Kyzel-soruk cedip aar teer
Kystyq xyreş tylyk unyp
Erlin aзыp, mөrep cыdar
Enisej-teq хajныp kelgen.

Oktabrnyň kызыl tugu
 Songu Tandy paazyň aзыr
 Oran curtтуň kырып тургаар
 Solangy pooy cырып kelgen.
 Araattanga xunaadyrkan
 Aas-keziin neger aar teeş.
 Şuptu kuldar turup kelgeş.
 Şuurgan ы́şkaş hadыр yngen.

Leninniň, Stalinnyň
 Saýnňanган cырык carlyb,
 Leninniň, Stalinnyň
 Saagaj attыoй Kызыl Şerii
 Akky-tuňma xolun sunup,
 Aзыk oruk ajttыр perdi.
 Iji tapkыр tarlaaşkыnnы
 Ijildirzin puza şapty.

Амь-тыны хараппанмајын
 Амь-тыş cok tulcup turgaş,
 Egin, mojun kezip coraan
 Eree, şaagaj, kinci, peekten
 Egiirede xostaldыбыс.
 Erge-şolee caalap algaş,
 Araattanny cuura paskaş,
 Arat cazaan turgustubus.

Kuorumcu mangystarnы
 Kulu coraan arat tymen
 Pygy curtтуň xereen pillir
 Pyryn tolu eezi polgan.
 Xoor connuň syryoй malы
 Kodan turзuk, хову сыңмас,
 Tazыр şelde taraan taraa
 Taalyň turзuk, anmaar сыңмас.

Садьы, tyreoй caştaj pergen
 Садар coruur cyvebis cok.
 Brak-cookka, kadыр-peertke
 byрынмајын, ildikpeјin,
 Aldar-ooqler arazynga
 Aattan turзuk, avto munup,
 Oon turзuk, agaар yныр
 Ongaar-teskeer uzup tur-pis.

Xarlyoй paaştyoй Odygenden
 Kargy, Saqly unnu cedir
 Ooredilge, erttem, surguul
 Ooqler sana capтыр turar.
 Pistin curtтуň kыrgan-conyy.
 Picce-caзы—tөгerezi
 Erttem, texnik, uran-cyyldyn
 Erttinezin xolda kilrgen.

Kadыр Kaşpal paaryndan
 Kaccыk, Saјgal unnu cedir
 Suurlar polgaş emnelgeler
 Sumu sana capтыр turar.
 Pistin curtтуň kыrgan-conyy.
 Picce-caзы—tөгerezi
 Olyp kырып tөнmes kыдыр
 Ooryp, xeoqlep oзыр turar.

Tiilelgenin kызыl tugun
 Xaзыk cokka pyзыoй tutkan,
 Tiilelgenin otkyt ырып
 Kaјын tura tiñbiretken
 Pistin curtтуň kыrgan-conyy,
 Picce-caзы—tөгerezi
 Uјgu-tyşte sagыş ы́şkaş
 Uluoй cыrgal koryр turar.

Ceerbi cыдып turguzunda
 Ceccektelip kelgenibis,
 Aas-kezi, амь cыrgal
 Aldar sana cedişkeni,
 Omak, xeoqlyoй curtalgabyс
 Oran curtka kalbargаны
 Adabyс seen, paşkыбыс seen
 Avыralың, accы-tuzan.

Aзыoй-tyreen şaoјda kaoygan,
 Cыrgalaң tөнmes, citpes,
 Aзыk oruun oşkeer paspas,
 Cырык хуны aşpas polgan
 Mege kyştyoй arat conuң—
 Adabyс seen accы-tuzan
 Mөnge şaoјda utpas-pis tep
 Algap joreep cettirdibis!

Arat connuň manňaj paazy—
 ARN-ga paaştatkaştyң
 Ooryşkylyoй curtalgabyс
 Oştyoй хыктыoй tajыnnarga
 Alyspas-pis, perbes-pis tep—
 Adabyс seen murnuң orta
 Padы pyзыoй tangыraabyс
 Paza kattap perip tur-pis.

Leninniň ajttыр kaаны
 Idegeldioй cыrgalanga
 bynanыştyoй uluoй paşky
 Stalin-seen ulap kaаның
 Sosialistyoй oruk-pile
 Corgaar paзыр cedar-pis tep
 Paşkыбыс seen murnuң orta
 Padыtkaldы perip tur-pis.

Сеерæи сылдæн тургузундæ
 Сессектелip турувуста,
 Сыргалæввæс алæс тæзы—
 Сырæк хун-тед SSRE-ge
 Калсаа-аарæд фæсис ыттар
 Ханнæд аспраан sunup keldi.
 Хамæк коннæн килæн, кузæ
 Халар ыскаф хайнæр keldi.

Рæскæввæс сеен кæдгæн-pile
 Маадæрлæд Тыва ulus
 Ада-curttu kamgalaar tep
 Адæввæстæ ыскавмæс-pis!
 Ooktuæd poovus cyktep algan,
 Ookkur aattar munup algan,
 Selemævis арнæр algan,
 Cettikpejin manap tur-pis!

Улуæд Soviet коннарæнæн
 Улуæд, фæннæд херæе тилæер!
 Магассæнæд—Gittlernin
 Фæсизмæ сөнæттинер!
 Сыргалаæнæн кустуæд тæзы—
 Сырæк саагад Soviet curttu
 Тyme conga ææрысху poop,
 Тyme сылдæ мæнге турар.

Алдæ тiptin arat conun
 Темиссел-сæ appar-сæдар
 Алдæн хуну, изиæд cyree—
 Темир-тед кадæд Stalin,
 Арааттæнга сырттæнциæд poop,
 Арат conga сыргалаæ poop,
 Тымвæд тynge сырæкхæ poop,
 Тyme сылдæ тæлгæрезин!

Pistiñ tajыныс сорулгавыс

Тываның арат кону подунуң революстуој nam, cazaаның пааш-талгазы-pile, улуој SSRE-ниң тузаламсыз-pile nasional хосталгалыој революзунуң тилелгезиниң полгаш подунуң хостуој, аас-кезиктиој, өөрышкылој curtталгазының 20 сыл полган төөгылој улуој пажырынга азыл-агыј, культур талазы-pile консуој улуој цедишкinnerлиој узуразыр турар тур, ол цедишкinnerниң тыңнели-pile nasional хосталгалыој революзу socialistыој революсе-шилцир, тус curt полза, хөҗзылде-ниң socialistыој орунда кирген, ерткен 20 сылдың тургузунда curtтун азыл-агыј талазы-pile cedip алган улуој тилелгелеринге суурлангаш, Тываның nasional революстуој культуру, уран-чылы Тываның төөгызынге көстүп көрөөни-pile cecceктелген. Подунуң pyгы төөгызынын тургузунда иштиkki, таытккы тарлаксыларның кудары поор, пилir cybezi cок coraan арат коннуң 90 хуузу пизиктиој полган тур. Төөгынун тургузунда рооодадыр coraan уран салым хосталыр, kajgamсыктыој cogaалсылар, ыраазылар, хөҗzymcyлер, артистар төрөттүнүп, nasional революстуој уран-чылды хөҗzyдyp турар.

Тываның арат кону подунуң хосталгазының 20 сыл полганыны өөрышкылој хунун уктуп турда, magaccы Gитlerniң faшistyој Germanь pistiң аас-кезиктиој, өөрышкылој curtталгавыстың yндезин төзы, сырык хуны полур socialistыој ада-curtтубус улуој SSRE-ce xирлиој пүзар аспаан sunup, ханној пизеен арныр, pyгы кизл төрелгеттенин хосталгазынга удур узур-тырзок тајынны ең-не араат-

танзыој corудуп турар тур. Pir талазында, pyгы телегејниң пайданының po xире ајылдыој перге роор турары, ији талазында, TAR-ның 20 сылдың тургузунда тилеп алган цедишкinnerин улам ызыдыр, улуој SSRE-ни камгалаарыны сорулгалары pistiң nasional революстуој уран-чылыбыске, оон азыл-даксыларыга улуој полгаш тајын-сы сорулгалары салган. Уран-чылдериң азыл-даксы кизи pyрызы ол сорулганы поттандырар тугајында подунуң pyгы кызын салыр узурлуој. Улуој паşkы Stalinның pyгы азылды тајынны пайданы-це шилцир тугајында ајттышкыны жо-зугаар pyгы уран-чылды тајынны сыла-шаар cок кылырга cагөрттөр узурлуој-пис.

По талазы-pile pistiң уран cogaалыбыс, театрбыс өөөш өөс азылдары кылыр corуткан. Eleen хөј cogaалсылар cаа-саа шылыктени cogаткан. Театр nasionalдың cаа-саа ылары өөөнир алган, ындыој полза-таа, pistiң ол азылыбыс полза, yстынде ајткан сорулгалары pyрын-pile кyyssedip турарыбыс ол өөс, ол полза, yстынде ајткан сорулгалары поттандырары-це pistiң cаа уојланыр пар cыдарыбыс ол полур.

Ол сорулгалары pyрын полгаш цедишкinnerиој кyyssedirde, cyy xеректиојил? Cынун-таа мурнунда, pistiң cogaалсыларыбыс полгаш уран-чылдын азыл-даксылары уран-чыл полза, арат кону cаа революстуој жо-зуга кизизидер, nam, cазактың токтаал шипирлерин поттандырар талазы-pile namның cугула полгаш кыстыој cepceктериниң пиреэзи полур теп cybeni туж-

ulunga cedir, ханъъ-pile pilip alъъr cugula. Ol sorulgalarnъ pilip alъrda, uran-cyyidynъ azyldak-cylarъ curttuъ амъдъралъндан съдър kalvajъn, оон-pile тенге озыр, argalъoъ polza, онu харъn mur-nar, arat connu urylycy puruъn-gaar kыjдыръ coruur uzurluоj. Uран-cyyldynъ azyldak-cylarъ cyoъ-le ыncarda, murnakъ tepъilge-lioъ kizilerniъ ekki tоleeleri tep attъ kyyssedip ыdaar.

Oон ыnaj, ystynde айткан sorulgalarnъ cediishinnioъ kyyssedirde, uran-cyylderniъ azyldak-cylarъ podununъ idej-politiktioъ pil-iin polgaъ uran-mergezilin pedik turguzar uzurluоj.

Nasional revolustuоj uran-cyyldynъ murnunda turup turar tajъn-cъ sorulgalarnъ pottandъrarda, cugula xerekctioъ cyylder polza, po polur tur.

Uран - cyyldynъ azyldak-cylarъ, pir tugaar eelceoъde cogaalcylar ol cyylderge tajanъp алгаъ, pistiъ амъдъралъыъska mooъ - taa murnunda turgan, am-taa par py-gy-le cetpes cybelerni, olarnъn xоразъn ынь-pile kergyzyr, ol pygy cetpes cybelerge arat connuъ kоer хонъu cok polur coruktu cedip alъr xerekctioъ. Pistiъ iъ-tiviste erginiъ artъncъzъ polur cetpes cybeler cer-le tъkka хоj. Aragaccъ, megecci, calгаа, хоj-niittiniъ хорengizin oorlaar, kort-tuk, caa tъp cogaadъrъn oraldaъ-pas caъgъs cerge tamcъktyoъ ol-uruksaar coruktar teerge emge-xajaa cok polgaj.

Uран-cyyldynъ azyldak-cylarъnъ, cogaalcylarъnъ sorulgazъ polza, ыak ыndъoъ cetpes cybelerni uran-cyylderniъ pygy cepsekteri-pile arat connuъ karaanga kergyzyr, mederelinge kiirip peeri, arat con ol cetpes coruktu niittizi-pile puruu-шаар paakka kоeryn cedip alъr polur. Pir eves uran-cyyl po sorulganъ pottandъrъp ыdavas polza, feodalizmъnъ art-tъыъkыnnarъn kizilerniъ mederel-inden polgaъ azy-agъjъndan cok kыr talazъ-pile namъnъ cugula

cepsee polur tep sorulgazъn pot-tandъrъp ыdavaaъn ol polur.

Oон angъda, arat connuъ, tоreen curttuъ, nam, cazaktъn хe-ree teeъ pygy kyzyn, амъ-тъnъn xaramnanmajъn cyktyp turar id-epkejlioъ, ak-setkildioъ, ыncъ, er-es-tidim, maadъrlyoъ kiziler polza, pistiъ aravъsta emge san-cok, ol kizilerniъ pydyryp turar хeree polza, Tъvanъn caagaj, aas-ke-ziktioъ амъдъралъ poop turar.

Uран-cyyldynъ azyldak-cylarъnъ, cogaalcylarъnъ sorulgazъ polza, ol pygy cyylderni ынь-pile kergyzyr, pygy arat connu ыak ыndъoъ ыnarlyoъ poldurarъn cedip alъr polur. Pir eves uran-cyyl ol sorulganъ kyyssedip ыdavas polza, arat connu revolustuоj jo-zuga kizizider tugajъnda namъnъ cugula cepsee polur tep sorulganъ kyyssetpeeni ol polur.

SSRE-de sosializmъnъ tоegylyoъ tiilelgelerin arat conga ынь-pile kergyzer, arat conga socialistъoъ medereldi ыngeedip, SSRE-niъ socialistъoъ uran-cyylynъ tъba tъl-ga occuldurup, онu arat connuъ cook polgaъ ыnak хeree poldur-ar tep cybe polza, pistiъ nasiona-revolustuоj uran-cyylybystynъ pir tergiin sorulgazъ. Pir eves uran-cyyl ol sorulganъ pottandъrъp ыdavas polza, curttu kapitalistъoъ eves oruktap socialism-ce erectioъ хооjъyder tugajъnda namъnъ cugula cepsekteriniъ pireezi polur tep sorulgazъn pottandъrvaaъn ol polur.

Adak soolynde, arat connu podununъ tоreen curttunga polgaъ uluоj SSRE-ge ыnak, онu kamga-laarъnga, tajъnnarnъ cылca-ша-варъnga амъ-тъnъn хaram cokka peer kыдыr kizizider tep cybe polza, pistiъ uran-cyylybystynъ tergiin sorulgazъ. Po yjede pygy telegejnin pajdaly onza pergedep, Germannъn kalcaaraan faъizmъ podununъ хannъoъ аjылыъ SSRE-ge xaldadъp turar yjede ol sor-ulga polza, eelceoъliоj soruiga eves, pistiъ am pydyrer azylybaъs poop turar.

TEMISSELDIN POLGAŞ TIILELGENIN 20 CЫLB

T. Sarıaj-ool.

Pistin uran cogaalьbьstьn erttip kelgen oruu

Aş perylerge poskun tuj tuttur-
gaş, tьn xaranьp coraan Tьbanьn
ylyoь xuuzun oskungan arat conu
Oktabr revoluzunun accьzь-pile
revolustuoь erge-cagьrganь caalar
algaş poştuna pergen kuuş ьşkaş
tьnьzь aьyttьnьp, xostuoь agaa-
rьn-ce kulbuja pergen.

Revolustun murnunda karak
cazь, xalak-tylek, ujo-covuur am-
ьdьraldьn toktaamal coruu poop
turgan. Ezelekci, tarlakcьlarnьn
cydek, puzar temdee polgan xan-
nьoь tugu kьktyoь şьktyoь curt-
tubustun kьrьnga xoj cьldar tur-
guzunda karangь kьzege polu
pergen ancьoь kьldьr şьldьrtka-
jьndьr xadьp kelgen. Aьznьp xo-
radaan tymen con xajьra cokka
tura tьrtkaş, tьegynьn tamьzьn-
ce oktap tyzyrypken.

ьnak tereen curtubustun kь-
rьnga Marks-Engels-Lenin-Stalin-
nьn xьn xereldioь uluoь kьzьl tu-
gun xelbenpedir kьdyryp yndyr-
genden peer 20 cьl iştinde tiilel-
genin corgaar ьrlarь yrgyleylep
turar tur.

Xoj cys cьldar turguzunda kul-
dandьrьp toramcьlatkan arat con-
nuң şьnnьoь kyzel soruu, uran
salьm cajaanь xoruoьdadьp, po-
oьdadьp kelgen. Ooң uzun, kь-
dьnn cyoь-le xomus, egil, pьzaan-
cь, cadagan tamcьştьr ьrlap co-
raan. Ancьlarnьn arga, şьnga
odaoьlarga tooьdazьp, cugaalazьp

coraan aas-cugaa cogaaldarьn-
dan kьryp, tьnnap polur.

„...Puukkanьm cazьp alьr
Puzuk paaştьoь toşpulduurum,
Calgaaraanьm cazьp alьr
Caryk paaştьoь toşpulduurum...”

Mьja tert oduruoьda salьm ca-
jaannьoь xeoьzymcynьn tьstyn-
mejin kelgen sagьzьn toşpuluu-
runga xonny ettinip coraanь kes-
tyr tur.

„Xola caaktьoь xomus suoьnu
Xojlap coraaş kagar ezim,
Ces-le caaktьoь xomus suoьnu
Cennep coraaş kagar ezim...”

Mьnda polza, arat connuң co-
gaadьr salьmga, ьrga, xeoьzymge
ьnakşьldьb ilden tur.

Feodal tarlakcьlar polgaş eze-
lekciiler arat connuң uran salьm
cajaanьn pygy-le xemceoьler-pile
poooьdap cok kьlьrьn oraldaзьp
coraannar. Arat connuң uran
salьm cajaanьn cyge xoruoьdap
coraanьl?

Cyge teerge, ulustun uran-co-
gaalь амьдьraldьn şьnnь negep,
tarlaaşkьnnь ileredip, tarlakcь-
larga udurlanьp temissezir me-
derelin otturup coraan. Cizek
kьldьr arat connuң ertte purun-
gudan peer cugaalazьp coraan
yleger tomaktarьn ap kьreeli:

„...Şın kyccyloq,
 Şınar accyloq...“
 „Şaı şaa-pile turbas,
 Cavyldak kęgy-pile turbas“.
 „Taı-teı karaby,
 Tovuk-teı ak pazar...“

По уleger tomaktar polza, cy-
 veniń şын tiilep, menge turar
 cybe cok, caa cybe teryttynyp,
 ergi cybe puurap tyzer tep cybe-
 ni ajttyp turar. Kara sagş ceze-
 taa uluoı kyştyoı turza, şın ak
 sagş onu pazar tep pyzyrep tur-
 gan podaldarny todargaj ajttyp
 turar tur. Tıkka xej tooldarny
 tiilep yner tergiin maadylary ta-
 ady kadamcy, xeleccik, eskys,
 jady kiziler polur polgaş olar-
 ny tiileerin koncuoı şın, ereştioı,
 argalyoı, maadylary kydır kę-
 gysken polur polgaj. Ol tulcurda
 taady-la xaannar, purgannar, ma-
 gystar, araattan-kyccytanner pol-
 gaş xopcu, cawpaaccy şibişkiner-
 ni tiileen polur polgaj.

„Kul ezii azyk,

Хаан ezii kakpak“—tep ть-
 вьзктыń sezyn pezin cogaadyr
 alğanyń uzurluun — politiktiin
 podanaram.

Ulustun podunun tęgyzynyn
 turguzunda feodaldy, imperialis-
 tiy tarlaldy adaanga coraaş co-
 gaadyr kaan pajlaktıy aas co-
 gaaly polza, Tıvanyń nasional
 revolustıy uran xęozyldeziniń
 suuru polgan.

1930 cıdan songaar tereen ty
 pizik tıvılganıdan peer solun
 parlalga par poop, caa-caa ы
 cizektiı cogaaldar kidin-ne tę-
 rytynyp egeleen. bndy polza-
 taa, ol yjede uran-cogaaldy xęo-
 zyldeziniń ylegeri caa turgustu-
 nup, oruu caa azyttıy turgan.

1933 cıdan songaar uran co-
 galdy camdyk xevirleri ы, şylyk,
 şii cizektiı cogaaldar kancaar-
 taa aaj-cok massaly-pile cogaat-
 tıy unyp, kizi-le pyryge koncuoı
 solun cybe poop turgan. blangja
 ulustun purungu tooldary pezin
 saktıy pizip turar appargan. Py-
 gy-le solunnarga tıkka xej ы, şy-

lyk yngen. bndy polza-taa, ol
 cogaaldary şınar kudu, san
 xej, cogaalcyar am-taa coguur
 uun tıppaan, organizas cok pol-
 gaş uran-cogaaldy şınar pe-
 dıder tugajnda temissel koşkak
 turgan.

1938 cıdan egeleeş, blangja
 TARN-ny XI tugaar Uluoı xur-
 lıdan songaar uran-cogaaldy
 idej-politiktiy utkazyn polgaş
 uran-cecen şınar pedideri-
 ni sorulgaş şıngyş-pile tur-
 gustunup kelgen. Ol sorulgaş
 pottandary-pile nam, cazak tı-
 kka uluoı pottıy xemceolıni ap
 kelgen. Ol xemceolı pisti ur-
 an-cogaalıy tęgyzy-pile xol-
 başkan. Uran-cylder komitedin,
 cogaalcyar pelyyn turguskan co-
 ruk polza, uran-cogaaldy xęo-
 zyldeziniń organizas cok cajjaar
 corup turgan cok poldurar.

Ol yje polza, Tıvanyń nasional
 revolustıy uran-cogaalıy xęo-
 zyldeziniń iştinde uluoı ergilde-
 liy yje polgan.

Ulegerlep cugaalaarga, cogaal-
 cy şaly camaanıy, oon xeree
 tees kyzel sonuurgaldy eşt
 paştajy udaada karang cerce
 iji karaan şijip algaş şıjap co-
 rup turgan polza, am karaa kę-
 typ, eleen şuudaj pergen tep po-
 lur tur. Uran-cogaaldy şak ы-
 dyoı perge xereen tidimi-pile or-
 aldazyp, xerek kыnda egelekci,
 turguzukcu roldu ojnaan eşt
 par.

Pisti ыnak udurttukcyus eş
 Toka „Tęgyr - ool“, „Xerezen“,
 „Uzun-kara“, Semis-kara“ tep şii-
 lerin cogaadyr, Tıvanyń uran
 cogaalıy pir egelekci polgaş
 organizakcy polgan.

Eş Pyry uran cogaaldy sajb-
 rady tees tıkka kызыр, „Anjak
 cogaalcyarga tuza“ tep koncuoı
 tuzaly nomcugaş yndıyp, po-
 du cogaalga eeredip, xerek kы-
 nda „bncangaş ыnak tur-men“,
 „Lenin“ teen cizektiı şylykter
 polgaş „Ceccek“ tep şylyleli
 arat conun amdyrly, soruun,
 temisselin cidii-pile ileretken co-

gaaldar uran cogaaldın cediş-
kini poluru cajiş cok. Ol ıškaş
eşter Sagaan ool, Idam-syryn,
Tamby-syryn suqlar polza, tıkk
oraldaşp, pagaj eves cogaaldar-
nı cogaatkılaan.

Pistin uran-cogaalıbbıstın ce-
dişkinniñ tepşilgeliñ xeqıyp
turarınñ pottuñ parımdaalar
polza, orustun aldarlıñ cogaal-
cılar Puşkinin, Lermontoftun,
Şevcenkonuñ polgaş Sovetin al-
darlıñ cogaalcızy Maksim Gor-
kijin camdıñ aldarlıñ cogaal-
darın Tıba tılda occuldurup al-
ganıbbı polur.

Pistin nasional revolustuñ ur-

an-cogaalıbbıstın erttip kelgen
kıska oruun topculap kergyzer-
ge mındıñ polur tur. Pistin ert-
tip kelgen oruubus uzun eves,
turzulgavıs picce, cogaadıp tur-
guzup kaan cogaalıbbı eves, ur-
an-mergezilıbis savıs tep cıye
piske pıldingir.

Am pistin murnubusta turup
turar sorulga polza, arat connu
pedik idej-politiktıñ polgaş uran-
ceccen şınarlıñ cogaaldar-pile
xandırarıbbı polur. Monu cediş-
kinniñ pottandırar teeş pistin
cogaalcılarıbbı kızımak, şudur-
gu pajdal-pile eerenir polgaş
aşıldaar uzurluñ.

PISTIN CAA COGAALDARİBBİS

Русу.

Aas-keziiniñ ырь

Ergin, terny
karak casy
aşıp tolğan.
Egin, xoldu
kinci, tengy
keze paskan.
Amıdırai—
xincek tolğan
tamı polğan.
„Amır, tış“ tep
anaa sester
uttundurğan.
Ergip kattap
kelıes,
kerıes kıldıır
Erttip kelgen
teegıys—
ol tur,
Xadı, peştyoı
kalıak ezim,
telgem şeldın
Xadı pezin
ıoılap, canııp
turgan ıškaş.

Calım taqlar
cunup turar
Uıuı-xemıın
Calgıı pezin
ondap-ostap
cıtkan ıškaş.
Ugaanıbbı
sargıp,
aarıp kelir
Ujarancıoı
ajalgavıı—
ol tur.
Maadırlıoı
temisseldin
turaskaalı
Tereen curtun
şimittingen
ceccıe polgan.
Magadancıoı
tidimnırnıñ
caagaj adı
Teegynın
corgaarı poop
artıp kalgan.

Tulcup coraan
 xyreslais—
 ol tur.
 Turguzup kaan
 töögüys—
 ol tur.
 Aaldь, cerni
 kodan maldar
 şьva pergen.
 Aas-kezii
 sava sьnmas
 tola pergen.
 Амьдырал—
 сьгьк хун-теој
 сьргал polgan.
 Амь-тəş-taa,
 азь-иш-taa
 tyrym polgan.
 Tulcuuşkunnun
 yre-tyny—
 po tur,
 Tudup turar
 curttalgavьs—
 po tur.
 Cadaoј coraan
 tyrengiler,
 tilenciler
 Cadap coruur
 cyvezi cok
 pajьj pergen:

Сьссьь, torgu
 olup-solup
 ketkilep tur,
 Сьгаа, sajaan
 şilip munup
 estedip tur.
 Cedip алган
 сьргальвьs—
 po tur.
 Ceccektelgen
 curttalgavьs—
 po tur.
 Хадь, pəştyoј
 kalbak ezim,
 telgem şolgyn
 Хадь pezin
 ьrlap-şoorlap
 turgan ьşkaş.
 Calьm taoqlar
 cunup turar
 Uluoј-xemniң
 Calьь pezin
 өөгүр хөөqler
 сьткан ьşkaş.
 Ugaanьвьs
 өөгүр,
 xajньp kelir
 Uluoј, caagaj
 ajalgavьs—
 po tur.

T. Peozi.

Meen curttum

Sajьn-taa pol, kьььn-taa pol,
 Sajьnnandьr сьгьp turar
 Meen curttum—solun Тьва,
 Kaaş өннүөј ceccek-pile
 Kaastanьp şimettingen
 Meen curttum—caraş Тьва.
 Kөktyoј, şьktyoј şьnaalarьn
 Хөөqlүөј connun maly tolga
 Meen curttum—pajaan Тьва,
 Tazьr şeldyoј ховуларьн
 Taraan taraa şьva pergen
 Meen curttum—pardam Тьва.

Ezim şьpkan taңдыларьн
 Emge san cok aңnar tolga
 Meen curttum—pajlak Тьва,
 Aldь-ystyy tajgalarьn
 Aldьn-mөngyn tola pergen
 Meen curttum—pardam Тьва.

Elep tyrep, cadap corvas,
 Elbek pajlaan telgep алган
 Meen curttum—corgaar Тьва,
 Өөгүşkylyoј амьдырал
 Өncык-cыгyn pygej pergen
 Meen curttum—xostuoј Тьва.

Ынак curtтum

Ulus connuñ etkyt ynnuoy
Uran sestyoy, xeoilyoy ыгь
Kalbak telgem kыгьп тургаар
Kajaa cedir tolup turar—

Сыгьк хынден арттык сыгьк
Сыргал pyткен ынак curtтum.

Хови şelyн, alaak şыгьп
Хоор connuñ malь толган,
Ажь tely, arat cопу
Ажь-tyreoй ege pilbes—

Сыгьк хынден арттык сыгьк
Сыргал pyткен ынак curtтum.

Адавьстың—SSRE-nin
Ассь polgaş tuzazьnda
Uluoy saagaj eeryşkynyn
Uluoy oruun candьr paspas—

Еoлlioй тивес мeгe кyştьoй
Ergim, ынак tereen curtтum.

Uluoy paşкь Stalinньн
Uttundurvas accьzьnda
Eccis сыргал тujulun-ce
Eres, corgaar pazьp orar—

Еoлliş тивес мeгe кyştьoй
Ergim, ынак tereen curtтum.

Xojlakkaa.

Arattьң sөzy

Ceccek ыškaş uruoйларьм, тыңнанарам.
Ceden xarльoй, көк paaştьoй кьрган-men,
Ertte-purunguda көрүp coraan xinceem,
Eleoy-tyreemni cugaalap perejin:

Ider-calььмдан pezen xarga cetkize,
Izin kuruoy, egin samdar cordum.
Pezen cajnьн, pezen кьыştьн тургузунда
Peektelgege cьдьp, tyrep keldim.

Şaagaj таазь iji kulāan ujuk кьлган.
Şaazьнньн covuuru ыгьм polган.
Karaam cазь izip өскен cemim coraan.
Kadьoй tengy ьрттььм poop coraan.

Peegim, saagьm adьrльгьн manap cadap.
Pezen cьlda saktьp, tyzer keldim.
Uzun тынны manap cadap cьдьгьмда,
Ujgu-tyş teoy cьгьк хын теep keldi.

Turuoy-calььмньн puzupku-teoy ciktioй кьş.
Turgan pottu tolup, хajньp keldi.
Pezen cьlda cьдьp kelgeş, xerlirimge,
Peegim, saagьm pustup, xorlup тыştь.

Ol хын pistiң curtтuң tereen хынь polган.
Ol хын meen paza tereen хыньм.
Ceden xarльoй polzumza-taa, curtтum-pile.
Ceersi xarga po-хын kirip tur-men.

Bnak curtum algap tur-men

bndьbь, pettii taңdь polgaş şnaalarьn
bnakşyldьn, ɵeryşkynьn ьbь tolgan
bnak curtum—Tьba curtum
brlarьmga maktap tur-men, algap tur-men.

Xɵrttyk xarьoь mɵngyn ьškaş tajgalardan
Kɵktyoь şьktyoь xebis ьškaş şьktar cedir
Xɵjnyң ьnaa—Tьba curttu
Xɵoьlyoь, cьbьk curttalgaнь perip tur-sen.

Ulus xɵjnyң ɵeryşkyzy, cьrgalaнь
Uulza-teoь kaas-caraş, kalbak telgem
Uluoь-xemniң unnun turgaar
Ulaь patkan calgьoь ьškaş xajньp turu.

Aзьoь tyreoь amzavastap uttup kaoьgan
Arat connuң kodan-kodan syryoь malь
Karak cetpes xovu turgaar
Kazьrtkajьndьr teşkilezip, sьnmaьn turu.

Egeerttinmes, emge-san cok uluoь pajlak
Elik-kylays, sььn-mьjgak, puur-pulan
Eereergen sьnnar turgaar
Eereңneşken-şaaraңnaşkan tolu turu.

Xɵrttyk xarьoь mɵngyn ьškaş tajgalardan
Kɵktyoь caraş şьktar cedir kɵbej connuң
Xɵoьlyoь polgaş ɵeryşkylyyn
Keerden ɵske, sanap cetpes, xorzok tur-men.

bndьbь, pettii taңdь polgaş şnaalarьn
bnakşyldьn, ɵeryşkynьn ьbь tolgan
bnak curtum seni saktьp,
brlarьmga maktap coruujun, algap coruujun!

РУГУ КУШТУ ТАЈЗЫННЬ СЫЛСА-ШАВАРЫН-СЕ

Хөвөнмеј.

SSRE-niң uran-cuyl azydakсыларь ada-curttun тајынында

1941 сыдын ијын ајнын 22-de ёш Molotoftuң radio-pile: „Sovet Eбилелиниң er-xereezen хамааттылары!... По хун, erttenginiң 4 şakta Germannың talazyndan, Sovet Eбилелинге канды-таа negelde cokka, тајын-таа carлавајын, Germannың şerii pistiң curttuvuska xaldaan...“ tep cugaazyң тыңнааş, SSRE-niң ругу yletpyrccinneriniң, kolxoscularының polgaş inteligentileri-niң Germannың faşizmыңа хорагаан sagыş-setkili кушту-ј хат-şu-urgan ыскаş tinbirep yngen.

И Uлу-ј Sovet Eбилелиниң cogaal-сыларь, шылыкcyleri, ыраазыларь, şiicileri, curukcularь—uran-cuyl-

dyn ругу azydakсыларь polza, Sovettiң arat conu-pile kadь, ar-aattan faşizmның xaldaaşкынындan podunuң socialistь-ј ada-curt-tun, podunuң хань-pile cedip al-gan erge-şoleezin, teri-pile turgu-zup alган caagaj амьдыралың kamgalaарың-ce, ada-curttuң хoс-talgaly-ј тајының-ce cangыс kizi ыскаş kedyрlyp yngen.

„Pis polza, ругу азыльысты фронтунуң erge-азыыңа, тајының сылса-шаварың organizastaарының sorulгазыңа cagyрткаş, şerioниң pajdalyңа таарыстыр top-toraan caartтыр turguzар uzurlu-ј-pis“ tep Uлу-ј paşкь Stalinның cugaa-

Arat con-pile kadь şerio tiletitirnes!

laan carlbyn jozugaar Sovet Esi-
lelinin uran-cuyliderinin pygy az-
yldakcylyar pottarbyn hamyk-la
azyn tajn pajdalynğa taarıştyr
turguskan polgaş pottarbyn py-
gy kuzyn, pygy pillin, pygy arga-
laryn xannyoı faşizmny cyla-şa-
vayn-ce, ada-curttuñ xostalgalyoı
tajynny-ce pyryn mobilizastan.

Cogaalcylyarnyñ kajgamcyktyoı
uran cogaaldar, artistarnyñ etkyt
yry, cidioı sezy; curukcularnyñ
curuktar; kompozitorlarnyñ ajal-
galar — pygy uran-cuyl polza,
frontuda şeriqlernin lancylyar-
pile pir tmej faşistarga udur ol-
ymnyoı cepsek poop, sosializm-
nyñ tilhelgelerin, sosialistyoı kul-
turnu; arat connuñ aas-keziin
kamgalaaryn-ce uoılandyrgan ur-
an-cuylidyñ azyldakcylyar tajn
egeleen xynynden egeleeş-le fron-
tuda-taa, frontunyñ arttynda-taa,
kajda-taa polza, ada-curttunyñ
kajgyryñ xerek karynda azy-
pile xalylyp turar.

Vişnevskij, Bezymenskij, Tixo-
nof, Prokofjef, Stavskij ыşkaş es-
ke-taa xej cogaalcylyar tajynnyñ
pir tugaar xynynden egeleeş-le
frontu-ce corutkannar. Olarnyñ
camdylyz polza, xolunda poonu
tudup algaş, kyzyl şeriqler-pile
kadı tereen curtun kamgalap
turar. Pir camdylyz ada-curttu-
nyñ kamgalalynda temir yzyk-pile
cepseqlengeş, temissezip turar.
Frontuda cogaalcylyarnyñ cogaat-
kan tajnny cogaaldar tep sol-
unnarda — „Pravda“, „Izvestija“,
„Kyzyl ыldyz“, „Komsomolskaja
pravda“ solunnarda xyn-pyryde
ynyp turar. Olar polza, Kyzyl Şe-
riqlernin, Talaj flodunyñ, Agaar
flodunyñ şeriqlerinin, Sovetini
arat connuñ ada-curttu kamga-
laar teeş yndyryp turar kajgam-
cyktyoı maadyrlyoı coruktar
kergyzyp turarlar. Frontuda co-
gaalcylyar polza, xoralıoı tajyn-
pile izioı tulcup turar cerlerde,
cuyl-pyry poó-mongunyñ ыды
tiñbirep turar cerlerde şeriqlernin
tajnny solunnarynğa şuut xolu-
pile kirzip, kыska cogaaldaryn,

tajnny şylykterni, cidioı sestyoı
lozunarnyñ pişip turarlar. Tajyn-
pile ot-kes-teoı şyngy tulcuuş-
kunnarnyñ capsarlaryn arazynda,
şeriqlernin tıştanylgazyñnyñ
yjezinde cogaalcylyar polza, şe-
riqlernin orttuzunğa tajnny surt-
taaldaryn kыlyp, faşizmnyñ puzar
paak xoralıoı coruun polgaş so-
vettin arat connuñ şynnyoı xe-
reenin tugajyn ada-curttuñ kam-
galakcylyarğa uran, ceccen arga-
zy-pile cugaalap perip turarlar.

Sovettin cogaalcylyarnyñ fron-
tuda corudup turar ol azyldar
polza, şeriqlernin tajnğa udur sa-
dyş-setkilin ulam-na xajyndyryp,
olarny maadyrlyoı coruk-ce, ada-
curttuñ xeree teeş kыş-şydaıyn
kamnavas, amь-tyñny xajbralavas
coruk-ce kajgyryp, patriotcu co-
rukka kizizidip turar.

Cogaalcylyar cyoı-le frontuda ta-
jynny azylyñ kыlyp turar eves,
frontunyñ arttynda arat connar-
nyñ orttuzunda frontuda ыşkaş cu-
gula azyldaryñ kыlyp turarlar. Ol
polza, arat connuñ orttuzunda
politiktioı surttaal, tajnny azy-
lyñ corudup, kalbak arat massany
patriottuoı corukka kizizider azy-
ga uluu-pile kirzip, ada-curttuñ
xostalgalyoı tajynnyñ xereen-ce

Sen frontuga cyny tuzalanıñ?

arat connu eileidenip, mobilizastap turar.

Moskvanın şylykcylerinin polgaş curukcularınyň inistativi-pile SSRE-niň xooraýlarynda „SETA-nıň songazy“ tep atyşy şylyktyoý curuktuoý plakatlaryny urylycy yndyryp turar. Oon ıňaj, Sovettin curukcularınyň tajan egeleeniniň pir tugaar xynynden egeleeş, kılyp yndyryp kelgen, politik utkaşnarlyoý, uran-eccen tyrzy xebirliioý curuktarın Sovet Eileliniň kalbak telgem uluoý curtunun pygy xooraýlarynyň kudumcularında, kolxostarın selderinde, suurlarynda azyr telgeen. Ol plakat curuktar polza, arat connu faşizmga xonny coktanyp, xoradap udurlanyp coruun xajındyryp, sergedip, xoralıoý tajanıny tiilep şydaar pyzyrelin ulam-na xanlydyp turar.

Uran cogaal cerleriniň nom yndyrer cerleri ada-curtun tajanınga xolbaşkan nom cogaaldarın massaly-pile parlap yndyryp turar. Ol tugajynda pottuoý cizekterden ap koreeli: Džambuldun, Asejettin, Lebedef-Kumacynıň şylykterin A. Tolstojnıň „Bliskrig, azı Bliskrax“, I. Erenburktun „Tut-turğın Parlş“ tep nomnarın, „M. Gorkij faşizm tugajynda“, „Frontunın tajanıny coruktarı“, „Cupajef Germannıň frontuzunda“, „Faşizm-pile temissel-ce ada-curttu kılgyryp tur“, Baltij talaj flodunın tugajynda „Talejdan salğın“ tep nomnarı polgaşesketap tajanıny cogaaldarın parlap yndyrgyleen.

Cyqıle Moskva, Leningrat ışkaş tep cerlerini cogaalcyılar tajanıny pajdaldıoý aşıdap turar ebes, xarın paşa nasional respubliktarıny cogaalcyılar pottarınny tıdarynda occuldurup yndyryp tajanıny jozu-pile aşıdap turar. Cizee: Gruzin SSR-niň cogaalcyılarıny eileli tırtten xire cogaalcyılar respubliktarı solunnarına, setkyylderinge uran-cogaaldar pıllir kıldır tuskajlap tomujlagylan. Faşizmga udur

Sovettin ada-curtun kamgalaartajanıny tugajynda tyrgen tal-aşıloý cogaaldar parlap aşıda cogaalcyıların kılgen. Gruzinnıň şylykcyleri, kompozitorlar tereen curt tugajynda patriotizmniň uluoý sagış-setkillini tugajynda ırların cogaadyp yndyre pergen. Tyrkmen SSR-niň cogaalcyılar ada-curtun tajanınga xolbaşkan nomnarın yndyrerin egeleen. Ol cogaaldarın maadryloý Kızıl Şerionıň tugajynda, Sovettin patriotizmniň tugajynda, xır turar tiilelgeniň tugajynda cogaaldarın parlap. Cıbaş ASSR-niň cogaalcyılarıny nom yndyrer ceri Cıbaş ulustun şylykcyzy S. Elgerniň „Faşizm cok polzunı!“ tep şlizin, ada-curtun tajanıny maadryloý coruktarıny tugajynda „Meen onnykterim“, „Tereen curt teeş, Uluoý Stalin teeş“ tep cogaaldarın polgaş eske-taa cogaaldarın yndyre pergen. Sovettin cogaalcyılarıny po ışkaş cizekteri Sovet Eileliniň kaja-taa respubliktarında tıkka xoj.

SSRE-niň xoj nasionaldarıny sosialistıoý şnarlyoý, nasional xebirliioý uran cogaaldar polza, Sovettin xoj nasionalıoý arat connarın ulustarınny xostuoý, tuskaj turar coruunın tajanıny polgan faşizmga udur SSRE-niň xostuoý nasional ulustarınny kamgalaldıoý tajanıny-ce kodyryp mobilizastap turar.

Oon ıňaj, cogaalcyılar, artistar, kino aşıdakcyılar ada-curtun xostalgalıoý tajanıny tugajynda tajanıny cıa şillerni, tajanıny kinoların tajan egeleeriniň pir tugaar xynynden egeleeş-le kışka xuussaa iştinde tıkka xojny kılyp yndyrgyleen. SSRE-niň kandıoý-taa teatırlarına, kluptarına paarga, ada-curtun xostalgalıoý tajanıny tugajynda Orustun polgaş SSRE-niň eske-taa şaqdan tura corudup kelgen maadryloý patriotcu coruktarıny tugajynda, faşizmniň xoralıoý coruktarıny tugajynda, maadryloý Kızıl Şerionıň teegilyoý

tiilelgeleriniñ tugajında şillerni, konsertterni, kinolarnı yndıryp turar. Ol coruktar polza, bolşevik namnı, Sovettin cazaan, Ulıuq Stalinnı teeskindir Sovettin xej saja arat connarın ulam-na sırıj, ulam-na kystıoq tiilettirbes kıldır eviledep turar.

SSRE-niñ uran-cyylderiniñ azıldakcılar ada-curttunıñ tajınnıga pottarınñ uran-cyylınyñ talazı-pile kadı, akşa-xerenginiñ talazı-pile paза murnakcı poop tuzalazıp turar. SSRE-niñ oran kamgalalınñ frontuzunga — A. Tolstoj — „Bliskrig, azı Bliskrax“ tep cogaalınñ akşazın polgaş 22 muñ akşanıñ obligastarın, cogaalcı A. Şoloxof — Stalin atıoq şaңnalınñ 100 muñ akşazın, şylykcy V. Lebedef-Kumac — Stalin atıoq şaңnalınñ 50 muñ akşazın, şylykcy V. Gusjef iijn 22-den egeleeş „Pravda“ solunga pizeen polgaş am pizeen şylykteriniñ ertteen polgaş 1000 akşanıñ obligazın kamgalal frontuzunga pergileen. Po cizekterden ap kerge, Sovettin uran-cyylınyñ azıldakcılar polza, xoralıoq tajızın cılca-şaar cok kılınğa. Sovettin arat connarınñ tiilelgezin xandırarınga — pygy-le kyzın kamnavajın, pygy-le pillin artırvajın, akşa-xerengizin xaramnanmajın, amı-tınnıñ xajıralavajın perip turar tur.

Sovettin uran-cyylderiniñ azıldakcılarınñ po azıdar polza, arat connuñ xeree teeş, xostalga teeş, kultur teeş, ada-curttı teeş, faşistıoq araattannarga udur temisseir tugajında pygy telegejnin murnakcı polgas tepşilgelioq uran-cyylder azıldakcılarınga ulıuq yleger-turzulga poop, olarnı pygy kizi tereigetennin nılttı tajızın polur faşizmga udur temissei-cı kıjgırıp turar.

Sovettin uran-cyyl azıldakcılarınñ ada-curttunıñ xostalgalıoq tajınnıñda kırıilgezi polza, pistin Tıvanıñ arat conunga, uran-cyylder azıldakcılarınga potıuq yleger poop, ada-curttun

xostalgalıoq tajınnıñ ce pygy kystı salırın kıjgırıp turar tur.

Moñ uzurunda TAR-nıñ uran-cyyl azıldakcılar podunıñ pygy azınnı tajıncı paјdal-pile caartıp, pygy kyzın, pygy pillin, uran salımnı ada-curttun xostalgalıoq tajınnıñ ce salır uzurlıuq. Cogaalcılar polza, ada-curttun tajınnıñ tugajında cogaaldarnı, şylykterni, ыrların, şillerni cogaadıp, arat connarın uran-cyıldın janız-pygy argaları-pile ada-curttun tajınnıñ ce ulam-na eviledep kedyrer uzurlıuq.

Cyge teerge, „Sovettin arat connarınñ tiilelgezi — akkı-tuñma Tıvanıñ arat connarınñ paза tiilelgezi polur“ (STALIN). Tıvanıñ paза tiilelgezi polur Sovettin arat connarınñ faşizmni tiileer tiilelgezin xandırar telee-de, uran-cyılderniñ pygy azıldakcılar — cogaalcılar, şylykcyler, artistar, ыраазылар, curukcular Tıvanıñ pygy arat conu-pile kadı xedelip, pygy-le poldunar argaların xereolıp, arat connuñ orttuzunga corudar surttaal mas-salıoq azıldı kılıp, ada-curttun xostalgalıoq tajınnıga xolvaşkan

Фаşистıoq cыланнı sok!

**Sovet connuq xeree şynnoq
Songu kyşy paza uluq,
Soruqdaanyn cedip alyr
Sovet conqa canşyl polqan.**

**Arat connuñ kilenige
Arga-taş-taa aştalyp kaar,
Araattan-teñ tajzynnar-taa
Arlyp kalır, ulyp kalır.**

**Pygy connuň asky setken
Peryler-teoň faşistary,
Pygydeniň kyzanyňndan
Pygy ýakaş estep kalýr.**

Maadbyr Taba
arat conu
tolu pyryn
Stalinnyn
aldyn carlybn
xyleep algaş.
Faşizmga
udur kyşte
katçy pergen
blap şyngyb
tulcurunga
pelen poldu.
Toegynyn
eccizinde
tajzynnarny
Torulbajyn,
tillep kelgen
adazynga
Tosyp algan
oqlu Taba
edin, malyn

20

Ыргал, ишти
 хөөр турар
 Гитlernin
 Ырык cerge
 cynyn xereel,
 ылса pazaal!
 Өөрышкын
 xөmөr тиге
 фашизмн

Өртtemcejden
 аштаp турар
 temisseldi
 Өөр-өнер
 pistin ulus
 ulam ыңгы
 Өлүр тынн
 xaram cokka
 corudaaly!

T. Peqzi.

Ada-curttum tiileer-sen

Өзы-тын
 ystyr cetken
 irik testyo
 Өлыркы
 faşis German
 arga cоктан
 Адын-suraan
 algьdar teeş
 arga-pile
 Ada-curt SSRE-ce
 araattan-teo
 xaldap kirgen.
 Парын Evropтан
 Cөөн cyk-ce
 Azij cedir
 Magadancyo
 uluo telgem
 Sovet curttu,
 Telegejnin
 tepşilgelio
 kizi conu
 Temisselge,
 kыzyn kadьp
 xajньp yngen.
 Ылаp polgaş
 eң-ne ыңыс—
 idegeldio
 Stalinнь
 kыştyo Şerii—
 Кызы Şerii,

Tezy ireen,
 uzar cetken
 faşizmн
 Tezyn tura
 ылса-şapkaş
 uzutkap kaar.
 Xaja-tao-teo
 şьdal kыştyo
 uluo curтка
 Xaldap kelgen
 kargьs tajзын
 podun şorun,
 Өртtemcejnin
 ырык xynyn
 kөres kыдыр,
 Өлырыннын,
 төнеринин
 temdee ol tur.
 Tajзынн
 torulajьn
 aşьp tiileş,
 Tarlatkanga
 ыргал тыпыр
 амьдыралдыo,
 Ada-curttum
 tiileer-sen,
 pyzyreer-men,
 Arat ulus
 pygydezin
 ыргадыр-sen!

Stalin tugajynda ы

Ajalgazb V. Aleksandroftuň.

Elbek Uluoı oran curtтуң kajып-tura,
Ezir kuuş xostuoı uzar sýnnar cedir
Enereldioı Uluoı paşky eş Stalinny
Ergim ыda pygy connar ыlap tur.

Ol-la ының okkur-cidii kuuştan tyrgen,
Oon kortkaş tarlakсылar megydep tur,
Ol ы́kaş ötkyt ыны poop şydaar kuştyoı
Oran curtтар, kызыgaarlar okta cok.

Ook-la pizek, eree-kыmсы тыныр еves,
Ol ыны pygy kuldar, kыdat şerioı
Onguzunda tulcup tura eres kыдыр
Onza corgaar sert cokka ыlap turar.

Elbek Uluoı oran curtтуң kajып-tura
Ezir kuuş xostuoı uzar sýnnar cedir
Enereldioı Uluoı paşky eş Stalinny
Ergim ыda pygy connar ыlap tur.

Oruzundan occuldurgan T. A. SARыOı-OOL.

Stalin tugajynda ы

Ajalgazb V. Revuskiñiň.

Ereen ala ezir usup yngeş,
Eergisteldir teer yndy,
Ezin xatka torluş tıbes
En Uluoı caagaj poldu.

Algan toraan teer-ce yngeş
Amыraj-la pergen-pis,
Paaştyңсыбыs usup ora
Pear oruun ajttыр olur.

Ыnak curtтуң adazy tep
braaşylar maktap tur
Stalinnnyң carıby—cyreebıs.
Stalinnnyң soruu piste.

Suoılar, şolder xolda kirgen
Sula caagaj polgan-na-pis,

Cepsek kuşty tudup tur-pis
Cerbıs caartтыр tur-pis.

Eptioı kuştyoı şerioıllıoı-pis
Ezir ы́kaş paşkybys par
Endeoı cokka paaştap orar
Eqılış tıbes xeoızyyr-pis.

Саа-ла şaoınyң kызы хуны
Сајыnnандыр teep turar,
Stalinnnyң carıby—cyreebıs
Stalinnnyң soruu piste.

Orus tıldan occuldurgan

T. A. SarыOı-ool.

Capajef maadър

Uluoј maadър Capajef řerii-pille
Ural xemge eң eres tulcup turgan.

Kattaptaar.

Capajef řerii canar ebes eřter
Caza xaldap amdazaaan-pis, purungaar cor!

Kattaptaar.

Uraa-pille tiņsirep kiritperge
Junkerler ugaan cokka tezip turgan.

Kattaptaar.

Capajeftin maadър soruun utpaalb,
Calar ot-teoј cidioј kыdър tulcuuluңar!

Kattaptaar.

Oruzundan occuldurgan T. Saгьoј-ool.

M. Isakovskij.

Carльbъşкьн

Pireezi—paгьн cyktibe,
Pireezi—oške cyk-ce...
Arat connuң taјьнн-ce
Aњjaktar corupkan.

Бгъм curttun kaapkařтн,
Бrap carльp corupkan.
—„Caңьs saгьм, seoјlep koрем,
Carльrда kyzeliң cyл?“

Caңьs saгьм мьнca tigen:
—„Saгььмдан kyzeerim:
Olym polza, tyrgen polzun,
Oļbes polza, ciik ertsin.

Cyyden artтыk kyzeer cybem
Caңьs eҳim, saгьм seen

Şyoјlyp yngeř, tyrgen tileeř,
Canъp keeriң ol polur”.
Engiske-teoј kызы caaktъoј
Eҳiniң xolun tutkař,
„Saгьм senden tilep tur-men:
Cagaazыktan piziir-sen”.
„Kaјnaar paarың pillr ebes,
Kaјьdьba piziir-men?”.
—Kaјnaar paarъ xamaan ebes,
Kaјь-ce-taa pizibit”.
Pireezi paгьн cyktibe,
Pireezi—oške cyk-ce...
Arat connuң taјьнн-ce
Aњjaktar corupkan.
Orus tyldan occuldur-
gan Pyрей.

Aattöj serioj

Səzə T. Sarıoğlu oldu.

Ajalgazь L. I. Izrailevicinin.

Ааттың кызы җериң пистер
Амьр корғаар адыңың-пис.
Артка, ыңга тура тыспес
Арбас, турбас ааттарлың-пис.

Kađyr pertti azyr şydaar
Xarttyga-teoı aattarlıoı-pis,
Xaldakşny kыra-şavar
Kađoı toşkun cepsektioı-pis.

**Ulus connuñ xeree-le teeş,
Uraalaaştnı kiripter-pis.**

**Ulus connuñ xeree-le teeş,
Uraalaastñ kiripter-pis.**

**Toreen curtтуң сьргаль теє,
Тектыр ханга харам сок-пис,
Теөгынұ маадырларьн
Теєєр салгаар соруктуу-пис.**

**Ezir kuuş-teoı aattıoı şeriıı
Ezerttengen pelen tur-pis,
Ezelekci kajın keldir
Eres tidim tavarttır-pis.**

**Ulus connun xeree-le teeş,
Uraalaastyn kriptir-pis.**

**Ulus connuñ xeree-le teeş,
Uraalaastyn kiripter-pis.**

Сылса-şавар

Sezy T. Sarbol-ooldun.

Ajalgazь L. I. Izrailevicinin.

Азыкъ кон pygydenin
 Амь-тънь, cyree polgan
 Ada-curttu SSRE-ge
 Астан пery caqdatpas-pis.

**SSRE-ge serttep turar
Setkilinin uluun ale,
Caᠩᠨᠭ ᠪᠠᠰᠤᠰ ᠬᠤᠵᠢ ᠰᠡᠷᠢᠭᠣ
Caldanᠨᠭ cᠣᠭ cᠠᠵᠠ-ᠰᠠᠪᠠᠷ.**

**Рарьн суктн фаѝс German
Parttannaѝтн халдаан тидир,
Маадь курту SSRE-ге
Растьрарьнн темдее тур-он.**

Сыла ыскаш хоран тылдоң
Сылыгань Gitlerni
Сырк хун-тең Совет курту
Сырт кылдыр сыла-сарар.

Oraldazyp şoqlady

Sozy T. Sarboj-ooldun.

Ajalgazb A. Davidenkonun.

Oran curttu ezeleer teeş,
Oraldazıp şoqladı,
Ex! Olurvajın tura xalaaş, 2 kattap.
Ojttur xarış perdisis.

Germanyn kargys şerii
Kedep kirip oor kылgaş,
Ex! Kezek cerni ezelepkeş, 2 kattap.
Xeј-le cerge maktandyblar.

- Ada curtun kызы шерii
Aqlaptarga ыдашпаан,
Ex! Adak soonda paraskannar 2 kattap.
Aar jala cyktediler.
- Cazy ытты kulugurnu
Şak ынаар puza şapkan,
Ex! Şagь kelgen Gitler am — 2 kattap.
Cargьldazь ceriң cok.
- Terzii kargьs Gitlerden
Telegejni cup pergen
Ex! Teedi maadyr SSRE-ge 2 kattap.
Telgem curtтар pajьrlaar.

Vas. Lebedef-Kumac.

Ыдыктың тажың

Palar şaqdan arttyk terzii
Faşis kyşke udur
Өlymnyoı uluoı tajьn-ce
Өrgyn con turunar!

Саагај polgaş ekki кылык
Caldьoı-teoı хайьnzьn,
Ulustuң ыдыктың саазь,
Uluoı саазь yndь.

Pyrgeoı кааңньң ыгаль-teoı
Pьryn өzeetti-pis,
Tajььn, cьrьk kamgalaan-pis.
Tajььnnь pazar-pis.
Kattaptaar.

Саагај idej өzeettizi
Cazy faşistarnь
Caңньk ықаş toşkun kyştyoı
Caza sop tyzyreel!
Kattaptaar.

Хайьральoı агаарьmга
Хайьloı салгьн uşpas,
Kaıbak telgem ховулarga
Хаңньoı pudun sukpas!
Kattaptaar.

Cьдыoı sazan faşistarnь
Cьlca-pazьp кьrgaş,
Taгьн тыртьp хelbes кьлдыр
Таmьга хөmer-pis.
Kattaptaar.

Uluoı Soviet curtubus teeş,
Sagьş kyşty salьp,
Ulus connar şuptu parьp,
Salva şaap tyzyreel.
Kattaptaar.

Occuldurgan T. A. Sarьoı-ool.

ORUSTUN ULUQ COGAALCBZY M. JU. LERMONTOF

A. Bobkova.

Cogaalcy-tajyncsyn cogaaly

„Ulus conun arazynga seen uryñ
Uran saagaj tynualyp cordu,
Uzuraldyn ekki, pagaj xynnerinde
Ulam ciditq kыgyyp cordu.“

Lermontofun „Cogaalcy“ tep şylyyuden.

I

„Kizizioj pajdaly pyryn elgen,
cyq-le albadap kyccyleeriniñ xe-
biri artkan kыzygaar cok хаан

cazaktar turgulaan“ —tep revolus-
cy cogaalcy Gersenniñ cugaazy
polza, cyq-le I tugaar Nikolaj
хаанныñ pajdalyñ cugaalaan
eves, ханыñ Nikolaj yjezi tep adat-

тънър турган төөгынн pyгы yje-
ziniң pajдалън сөѳлеен сөстер
полган. Ол полза, тарлалдън tym-
beј karangъ yjezi турган.

Orustun uluq cogaalcyъ Mix-
ajil Jurevic Lermontof ol yjede
tөryttynyp, torugar uzuralga ta-
varъшkan.

Ol yjede Rossijnin pyгы curt-
tunun pajдалън алгаș көөрге,
хаан полза, тьлн șалаан, tyrzyn-
cyoј karaktyoј cылан ышкаș. Ros-
sij teerge, ooң murnunda xоруј
pergen cыtkan ышкаș kыдыр sa-
гъндыrar.

Dekabrnyң tura-xalykcyларн
paskan soonda, Orus curttunga
Nikolajnyң albyktyr pazыр turar
karangъ tyn ышкаș хааннаашкынь
egeleen. Orus curttu polza, kar-
гъs řerioј турлаа—paapaң poop,
telegeј kында en-ne byrokrat-
tyoј kargъs cuurt poop, pomeřik-
terniң тыннальp көрbeen kara-tura-
зында tyrzok coruu, azыoј xilin-
cek kalbargan cuurt poop турган.
řak мындыoј aas-keził 'cok curt-
ka erge-cagъrganың kyzelt-pile
xop-cip, cydek-pușar nygyl tel-
gerep турган.

Aдыргак сыңзыoј I tугаар Nik-
olaj хаан „pistiң Orus curttunda,
purgan aбыралында, kizi амь-
зынга cedip řlider coruk cok“ tep
авъjaастap, xerek kында podu
dekabrnyң tura-xalykcyларның
arazyндan peș kizini poop olyrer
cer-ce cordupkaș, oon „keergeeș-
tiң“, olyryp řlider coruktu cы-
kaalган řerioј orttuzu-pile erttirip
turup, on iji mun kattap kagarъ-
pile solup řiidip, pile tura olyr-
gen. Хаанның—, meen saјyttarъm-
dan egeleeș, řerioјleringe cedir
kыm-taa ындыoј-myндыoј tep cybe
cugaalabas, xарън cyoј-le kyysse-
dił—tep sozy ol-la jozugaар pot-
tanъp турган. řың cybeni cugaa-
laar xostuoј pajdal xоруoјluoј tur-
gan.

Eң ыlangъja uran cogaal řak
ындыoј xоруoјluoј coruk poop
турган.

Cырдбышкынь jaамбызынь saјъ-
ды Uvaraf tep tyzymettiң—, adak

сөөlyнде, kyzeerim polza, Orustun
uran cogaalbъ řuut soksaar polza,
am sagъș ambr uduur-lyk-men“—
tep cugaalaanъ xalas paraan.
Puřkin polgaș Lermontof suoјlar-
nyң teedi cogaaldарн хуурадъp
турган nom хынакcyларъ polza,
хаан cazaktyң ynelioј cытсъ ыт-
таръ poop турганнар.

Rossijnin iřtinge dvorjannar-
nyң revoluscu coruu 1825 cыда
Dekabrnyң tura-xalybъшкынь-pile
kadъ olyrtken. Janъp-pyry picce
burzuastar am-taa cioј турган.
Rossij ol yjede uluq ujgu-pile
udup турган. Ындыoј polza-taa,
„Senat řylyyngе tinmirep yngen
yger-poolарның tinmireeřkini sal-
gakcyларны pyryny-pile otturup-
kan“ (Gersen).

II

Lermontoftun cogaalbъ utka-șы-
ar polgaș ideј talazy-pile dekaбр-
зыларның uran cogaaldар-pile
cook xарыzaalbъoј, orustun uran
cogaalbыга xamaattyның řylyoј-
leliniң podalbъn yrgylycyleen.

Lermontof tьkka picceзinden
(on төrt xарыындan) cogaadъp ege-
leen. Moskvanyң teergiler aы-
tely өөренir accыboј pansion
tep surguul ceringe өөренip tur-
gaș aldan-șaa řylyk polgaș „Dem-
on“ tep cogaalbының paaștaјgъ tele-
bilelin piłip tooskan.

Cogaalcyның ege řylykteri kol-
duunda-la aыjak Puřkin, Rbleјef,
Raјevskij polgaș өske-taa cogaal-
cy dekaabrзыларның cogaaldаръ
ышкаș erge-șelee tugajъn koldaan
турган.

1930 cыда „Erge șeleenin сөөлgy
ooјlu“—tep řylyoјlelin cogaatkaș,
aңaa noјannar polgaș vojaarlar-
nyң kadъoј-tořkun kаръ coruun-
ga udur temisseřip турган temis-
sekci, Novgorottun yјmeencizi
Vadimnyң tugajъn көргysken.

Lermontoftun uran cogaalbъ ege-
зinden tura-la, podunun ada-ызы-
guurunun aајъ-pile toңnaзыp xol-
uzup kelgeni teedi puјannyoјlar-
nyң niittilellinge cidii-pile udur
poop kelgen.

Lermontof polza, idej talazь-pile dekaвrьzlarnьn ulamcьlak-cьzь coraan. Амьдьралдн иштинден таарьмсалы маадьрларн тьррајьн, туруп турар амьдьралга ханмајьн, yjenin амьдьралындан хоорлуп, ерткен yjenin төөгызьндан кыстыој кизилернин yleger-tyr-zylerin тургузуп турган: садьојсь Kalašnikof, Vadim, „Borodino“ теп шылуынде уран цугаaccь шер-иој. Cок полза, podunun ниittilelinin иштінде кыш сок, кyzel-soruk сок cөгenciој кизилеринге удур евилең саагај, азь карзь, тошкун, килеи полгаш өзеени кыстыој, cor-гаар маадьрларн көргызыр cor-aan. Tolgандыр турар амьдьралда херек кьгьнда ьндьој маадьрлар сок турган cybe төлеede, Lermontof оларн кolduunda сaгьš-pile тьр ар, көргызыр coraan. Cizee-leerge, „Хадзь, Аврек“, „Demon“ cizektioјler ьncap тьвылган.

Lermontoftuң уран cogaalьннц uluoј nuruuzu temissel-ce uoјлан-ган, төreen curttunga, oоң arat conunga ьнаан, oоң тарлакьлар-ьнга хөңнү cogun ileretken. Šak ьндьој шылыктери полза: „Kinzal“ (кыльš-pizek), „Cogaalь“, „Cogaalьннц олымьнге“, „Podal“, „Cuојdunmaan Rossij“ полгаш oоң oон-taa өске хөј cogaaldарь.

Тајьнсь cogaalь teedi puјan-пьојларннц аразьнга cook ешөөр тьррајьн, caaskaanzьrap coraan, ol амьдьральнга сaгьš-setkili koncuој aарьр coraan. Oоң хараазь-pile „Salгьн хемеzi“, „Pul-ut“, „Хадь“, „Uzar-calьm“, „Caas-kaan orukka yнyp keldim“ teen cizektioј cogaaldарь төрyттyнген.

Кьмга-taa екки pildinmes, шер-иој targазь coraan Lermontof хер-xenertten pyгы-le murnаксь inteli-gennernin полгаш аныжактарннц ьнак, alдарьој cogaalьсьзь appar-ган. „Cogaalьннц олымьнге“ теп шылуынц soonda Lermontof полза, Puškinнц ьлаптьој салгаксьзь теп cybe todargaj polган. Uк шылык-тың одуруојларь орустуң uluoј co-gaalьсьзн олырген puruuluoјлар-н көргызыр, „Tyzylgenin sart-

тын manaan хoptaktарн „Xos-talgаннц genijinin, caagaj attьн олыркьcyleri“ кьмнарьл теерzin todargaj ileretken. „Aldьн-pile xeeliletpes“ шыгьгын полгаш шы-нц cugaalabas кьлдыр хоруп тур-ган tyrzok idegetter сырттenciој šiitkelden cайлап шыдавас, „cogaal-ьннц арьој ханьн“ olар pottарь-ннц кара хань-pile төлеp шы-da-bastар теп кыстыој yн-pile сөөјleen. Lermontoftuң шылуынц сөөлгьy одуруојларьнда „purgаннц шыгьг-зын-ce“ кьјгь салганьн cyoј-le cybeni хандыр pilbes кизи purgan-га calьгань ol тур теп көөр, шында, Lermontof полза, төөгь-нц улустуң килеңnep хорadaаньн tinmittioј тошкун шыгьгьзын кьј-гьргань полур.

Хааннц камгалал cerinin шаој-daаларь pezin „Cogaalьннц о-лымьнге“ теп шылык полза, „revol-us-ce кьјгьрган“ шылык тур теп көрген.

Хааннц арньн-ce šak ьндьој tidim, шыннц сөстernи шывадар турган узурундан Lermontoftu туш poop, ookka таварзьр ольын teeš Kavkas curttun-ce caalазьр тур-ган cer-ce šөльpkенner.

Kavkas curttunun pojduzunun caagaj telgem pajdаль, cerkester-nin хостуој sula aазь-caңь Peter-burktuң сaгьš karаңьланьцој pajdальнга okta төмеј ewes тур-ган, ol pyгы coruktар cogaalьннц caa pajdaldар-pile pajьtkан.

Dekaврннц тура-xальšкьнннц Kavkas curttunga šөльдyp kelgen kirzikileri: Oдаjevskij, Rozan, Nazimof olар-pile uzurазьр тапьš-кань Lermontoftuң revoluscu yzel-podalьн ulam-na pьзьtkан.

Lermontof Gruzin улустуң таој-ннц koncuој кьccьтten, хөј-aat-тьннц тугајьнда toolun тьңһааш, podunun „Demon“ теп cogaalьн pir janзь кьлдыр edip sajзьраткан. Todargaj амьдьралдан хоорук, pyдын utka-шынар сок турган „Demon“ теп шылојлеli Kavkастьн өнү-pile puduttungan, ьнакшыль полгаш өзеени кыстыој, харьн мьр-ьнај purgan-pile temissezip турар

temissekci maadъrнь kergysken cœen-cyktyн toolu appargan.

Demon—şygymcylekci, erginiң pygy-le puruu caңcыл surttaalыңga epтeşpes, oоң puza şabyкcь idegel syzyy polur tur. Demon polza, cуnуң-taa murnunga tura тыşpes kyştуoй, kyzel cyktyldуoй kiziniң podalың kergysken yleger polur tur. Toşkun temissel Dem-onnun yleger tyrzyzy yjeniniң teere kizileringe Gersenge, Ogarjofka, Belinskijge eң-ne ynelioй poop turgan. Cyge teerge, Demon polza, pygy pergelerni aзыp şydaar kizi amыttannың eң teedi şylgar-aan ugaannың ylegeri poop turgan.

Lermontof pir tugaar şelylge-den adъ suraa şuut algaan cogaalcь poop algaş, Peterburkka can-ыp kelgeş, „Pistin yjeniniң maadъrнь“ tep cogaalың kылып egeleen.

Teedilerniң niittileli Lermontof-tuң şak ol хire cogaalcь appar-gaныңga cыpşылаңназыp, maktap turgan. Ындыoй polza-taa, Lermontof tajыncь cogaalcь polgan uzur-unda Ындыoй cediіşkin oоң podun-ga solun ebes turgan. Cyge teerge, olar polza, cybeniniң şының хандыp pilbes, tegej, cyoй-le po-dun podaар, niittiniң амьдырал херее teeş kazaн-taa podanmas, podun-taa toramcылaldan kamga-lap pilbes, temissezirinden kor-gar korttuk, cыpşылаңнаaş, caşpaa paraskannar poop turgan. Lermontof „Podal“ tep şylyynde cуny-taa kылас, aзыldap pilbes, podun tolгандыp poop turar œzeennioй coruktarnы okta-la хerekke albas dvorjan inteligenzini şygymcylep kergysken.

Lermontof cogaalcь kiziniң херее polza, nomcukcularның setkil-sagъзыңga kizini ynelep, хын-dytkep көер podaldы şingeedip peer, kyştуoй yн-pile tulcuuşkun-ce kыjығыp turar uluoй tyyreezin-niң koңgazy polur uzurluoй tep sanap coraan. Lermontoftuң mur-nakcь idejinge erge-cagъrga tut-kannar udurlaныp, œzeeni хajныp turgan. Sagъş-setkili anaa corbas,

tœskel cok şerioй targazy Lermontoftu Peterburktan Ыradыp teeş œncyk тыppaјың turgannar. Хerek cok cerden тывылган хenzioй du-el olarga œncyk polgan.

Lermontoftu iji udaa şelylge-ce corutkan, coruurunun murnunda „Cuoqдunmaan Rossij“ tep attыoй-suraoйlyoй şylyyngе kargъs şerioй cancыnnarыңga udur carлырның şylyyn pizeen. Ol yjede Kavkas curtтun-ce paza kattap şolyder yjezinde „Pistin yjeniniң maadъrнь“ tep uluoй cogaalы parlattыныp yngen. „Pistin yjeniniң maadъrнь“ tep cogaaldың kol maadъrнь polza, ugaannыoй, kyştуoй polza-taa, ol ugaan, kyзyn cыңыrap, aзыoйlaар cer тыppaјың, turup turar амьдыр-alga хœнны cok polza-taa, ol амь-дыралды caарттыp edereriniң oruun тыppaan kiziniң yleger-tyrzyzy polur.

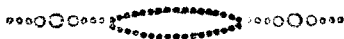
III

Lermontof koncuoй aнъjaanda, 27 хarлыoй coraaş œlgen. Lermontof polza, Puşkin ыşkaş, erge-ca-gъrga tutkannarga kыстырыp, kыj-дырыp, setkil-sagъзы yrelip paak-сыраан turgan. Lermontoftuң œlymy polza, Puşkinniң œlymy ыşkaş xostalga polgaş şylgaraan ugaannыoйlarnың œlyrykcylerin koncuoй амьраткан. Хаан cazak or-ustuң murnakcь, тeпşilгeliioй kizil-lerin şak ыңcaар œlyryp, cok кы-ыp kaар coraan. Puşkinni, Lermontoftu poolazyр cerге kiirip œlyrды, Рылеjefti aзыp œlyrды, Cernыşevskij yr yje іştinde şelylgege cordu. Belinskij aжылдыoй œkre aарындан œldy, Gogol tenek aар-ыp œldy. „Хa-tunma cogaalcылар, pistin салым uzuralыбыста pir-le koncuoй караңы coruk par tur“—tep Nekrasof aзыp-pile muңculup cugaalaan.

Orustuң uran cogaalың, oоң eң ekki kizilerin şak ыңcaар istep хънаp, хоруoйdap turza-taa, uluoй orus ulustuң cogaalы XIX tugaар cys cыл yjezinde œske ulustarnың uran cogaalының іştinde тькка

şырakka sanadyp turgan. Kizi төrelgettege Puşkinni, Gogoldu, Nekrasoftu, Tyrgenjefti, Tolstojnu, Cexoftu, Gorkijni төрөп перген. Orustun уран cogaalb polza, teerniñ cырк şolbanь ышкаş cырткыlandыр cygyre pergeş, cygyr-gen izinde cырткылыq kызы caj-ынь artтырp kaaş, cide xona pergen Lermontoftun adыnga cor-gaarap turar. Lermontof olgendен

peer cys cыл erttip tur. blangьja faşizmnyñ cerlik araattan jozu-zundan kizi төrelgettennin kultu-run kamgalaan teedi ada-curttun tajыньnyñ yjezinde pister polza, төreen curttunun caagaj kelir yjezi teeş, podunun kyccylyq sozy-pile temissezip coraan toşkun co-gaalcb-tajыncыnyñ yleger-tyrzyzyn saktыp temdeoqlap turar tur-pis.

Kriřtafovic.

M. Ju. Lermontof polgaş pistin yjebiş

Orus ulustun uluq şylykcyzy M. Ju. Lermontof nazыньndan mөccee-le 100 cыл polganьn po cылыñ pygy curt polza, koncuq perge pajdaldыñ yjezinde, cыл teerge, Sovettin arat conu kizi төrelgettennin eñ-ne өzeennioq taj-ынь—faşizmga uduр, ada-curttu kamgalaan uluq tajыньn maadyr-лы-pile corudup turar yjede ert-tirip turar tur.

Faşizm polgaş oon araattanzыq cerlik yzeli polza, pygy-le kultur polgaş tepşilgege uduр, faşizm polza, erttemnin polgaş kulturnun pygy-le ekki-ekki teleelerin po-dunun curttundan yndyr şырар-ыñ yndyr şырар, ölyrerin ölyr-yp, oon artkanьn faşizmnyñ kul-darь poldurup, albadap, maldan tora aazylap turar.

Uluq Sovettin curttu polza, pygy-le ulustarnыñ kulturlarыnyñ tiilet-gelerin ыnakşыldы-pile kamgalap, erttemnennin, uran-cyıldarnin, ur-an cogaaldыñ cedişkinnerin pygy aзыcb connu erge-aзыьnga pyr-yny-pile kiirip pergen.

Lermontoftun mөcseen xynyn temdeoqlap erttirip turar coruk polza, SSRE-nin ulustarыnyñ mur-nukku yjede polgaş amgy yjede kulturlarыñ uluu-pile ynelep кө-

yp turar coruktun todargaj xerec-cizi polur tur.

Lermontoftun cogaalb төөgyge xolbaşkan. Orus ulustun nasional-dыñ jozuluq şylykcyzy Lermontof podunun yjezinde көrgen, pilgen polgaş podaan pygy-le cyylderin uran cogaalыnga ileretken. Ol co-gaaldar polza, Sovettin arat con-unga kezeede pildingir, ynelioq poop kelgen polgaş ynelioq.

Nikolaj xaannyñ aar perge reak-sылыq cыldarында Lermontof pol-za, arat connu tarlap, kuldanьp turar corukka uduр kam-xajьra cokka ereştioq temissezip turgan. Lermontof polza, podunun yjezi-nin ekki-ekki murnakcb kizileri-pile kadь, xaannyñ ezelekci kar-gыş erge-cagьrgazыñ tyзыrer tu-gajыñ podap turgan.

„Paaştajь sözüm“ tep cogaal-ында:

Karangь tyn Rossiğe tyзыp kelir,

Xaannarnыñ ovaadajь parьp tyzer... tep pizeen. „Novgorot“ tep şylyynde Lermontof polza, dekarьzylarga pajьr cedirbi-şaan, purungu şaoqda erge-şөleelioq tur-gan coruktun tugajыñ polgaş er-ge-şөlee teeş, temisseldi ulamcb-lap corudarыnyñ erge-cok cugula-

Töreen cuurt

Ораньмга таан-таа ciktіq ьнак іjіk-men!
Оl ьнаам uгааньмга ертеşpes.
Хан-pile садьр алган алдар-таа,
Хань pyzyreldіq corgaar tamcьk-таа,
Ertte purungunū magalьq төөgyzy-таа
Ekki podaldь uгааньмда otturvajьn tur.
ьнак tur-men, cyge? Pilves tur-men—
Брызм ховуларньн şimeen cogunga,
Бндь көзылвес kalbak argalarga,
Enda-мьнда, talaj ьşkaş хемneringe...
Tyneginiñ karangьзында өттыр көрүр,
Tyreen суurlar аразыnge ottar көрүр,
Tyn сарьр хонур алыр cernl podap tilep,
Tyrgen corup coruk кьльр şавьskaar-men.
Өrttetken аңьстын ьзынга,
Cerge хongan cyukterge,
Өөрleşken ak хадьнга
Setkilimden ьнак tur-men.
Songalarьn хеелер кьлган kaas
Solun caraş разьцнарнь,
Işti tolu şaңнарнь көргеş
Iştim өөрүр келir-іjіk.

Orus тыдан occuldurgan T. Сарьq-ool.

Cuqдunmaan Rossij

Kuldar polgaş teergiler curttu
Хуоvајьгаан Rossijden
Сансьnnardan, paза con slerden
Сагьлганьм, кааşканьм ol.

Kalcaa terzli хаannарьцнарньн

Karak-kulaa cetpes кьлдыр
Kavkas сьньньн artтындьва
Karak аьт ьгај perejin.

Orus тыдан occuldurgan
T. Сарьq-ool.

Salgын хемеzi

Een talaj tumanьnda хеме
Ege caaskaan агарьр cor,—
Өске orange cyge kelgen?
Өsken curtta cyzyn кааркан?,

Calgьoй calgьp, xat сььгајньp,
Calгын eqlip, шьгьrap tur.
Aas-keziinden oјlap tespeјin,

Aas-keziin tileseјin cor.

Adaanda kьlan suoј xap сьdar,
Aldьn хyn kьrьndan teep tur.
Шuurganda сьrgal par ьскаш
Шuurgannь suraoјlap cor.
Orus тьldan occuldurgan
T. Sarьoq-ool.

Cadamba.

LERMONTOKA

Kara-caştan, хөөрге cedir
Karangьga сьрткь poop,
Kadьoй cidiој tulcup coraan
Kajgamськтьoй Lermontof! Seen
Etkir yнын, cidiој сөзүн
Erttine poop мөнгөп tur.

Kuрумcu хаannарнь
Kulu polgan arat connu
Sergedir teeş ьrlap coraan
Sergek yнынoй Lermontof! Seen
Ceccen сөстyoй uran ьрн
Ceccek ьскаш capтьp turu.

Tыгым pilbes хаannарнь
Tыркok cydeen sanap carlaan,
Maadbьrьoй, eres, tidim
Magadanсьoй Lermontof! Seen
Caнньк ьскаш кьстyoй сөзүн
Cangьlandьr тиньirep tur.

Xoor connu soruu polgan
Xostalгannь ьrlap carlaan,
Arat connu ьnakшь—
Uluoй attьoй Lermontof! Seen
Aдар coraan kyzel soruun
Uluoй сьrgal poop pyдьp tur.

Тываның орус үжүкке үндезилээн чаа бижиин ханызы биле өөрениринче!

Тываның орус үжүкке үндезилээн чаа үжүүн бадылаар дугайында ТАРН ТК-ның, ТАР Сайыттар Чөвүлелиниң

ДОКТААЛЫ

Тываның орус үжүкке үндезилээн чаа үжүүнүң төлөвилелиниң дугайында эш Лопсанның илеткелин дыңнааш, ТАРН ТК-ның, ТАР Сайыттар Чөвүлелиниң доктаадыры болза:

ТАРН-ның 12 дугаар Улуг хуралының шийитпирин ТАР Сайыттар Чөвүлелиниң чанында бижик комиссиязындан болгаш ТАР Улус чырыдышкынының йаамызындан орус үжүкке үндезилээн Тываның чаа үжүүн 36 санның кылдыр төлөвилеп келгенин чүүлдүг деп бадылаар.

2. Орус үжүкке үндезилээн Тываның чаа үжүүн ТАР-ның солун, сеткүүлдеринге чарлап, оол төөгүлүг ужур-дузазын ажылчы чоннарга угаадып таныштырарын нам, арээ, казак чагырга, солун редакторларынга дагзыр.

3. Дарааның солуннарындан эгелеп Тываның бижииниң чаа үжүүнүң булупун тургускаш, ол булупмарга Тываның орус үжүкке үндезилээн үжүктериниң ажык-дузазын болгаш үжүктерин бижип, ону өөрениринип, ажыглаарының дугайын тайылыырлар материалдарны бижип турарын ТАР Сайыттар Чөвүлелиниң чанында күрүне-ниң бижик комиссиязынга болгаш Улус чырыдышкынының йаамызынга, солуннар редакторларынга дагзыр.

Тыва Араттың Революциялыг Намының Төп Комитетиниң секретери Т.О.КА.

ТАР-ның Сайыттар Чөвүлелиниң даргазы Ч.Ы.М.Б.А.

Кымыл хоорай.

Лопсан.

Чаа үжүүнүң дугайы

1941 чылдың 4 айның эгезинде болган АРН-ның 12 дугаар үлүг хуралындан Тыва бижиктиң үжүүн латин үжүктен орус үжүкке шилчидер дугайында төөгүлүг доктаалды үндүргөн.

База чоокта чаа бооп эрткен ТАР-ның ажылчы чонунуң 10 дугаар Улуг хуралындан 1941 чылда

Тываның бижиин латин үжүктен орус үжүкке шилчидер деп доктааткан.

Бо төөгүлүг доктаалдарын боттандырары биле нам болгаш Чазакыстан 1941 чылдың июль айның 10-да үндүргөн доктаалы биле чаа бижиктиң 36 үжүүн бадылаан.

Тываның бижиин латин үжүк-

тен орус вжвкке шилчидип турар чорук болза, арат чоннуң ниити культуразын улам сайзырадып, ажылчы чонну Улуг ССРЭ-ниң арат чонунга улам-на чоокшуладып, марксизм-ленинизмниң номналы биле ажылчы араттарны чепсеглээр чорукка кончуг дөгүм дузалыг херек болур.

Чижээлээрге, моон мурнунда бистид школаларывыска латин вжвктv өөренимшаан, орус вжвктv база өөренип турган.

Ынчаарга, Тываның бvгv арат чонунуң мурнуңга, база ол ышкаш 2 вжвкке өөренир дугайында улуг сорулга туруп турган, чvге дээрге, латин вжвктv өөренири биле чергелештир орус вжвкке база өөренгеш, марксизм-ленинизмниң орус дыя кырында бижип каан революциялыг номналдарын өөренип, оңд теориязы биле чепсегленир чорук бvгv ажылчы чоннуң чугула сорулганы болгай.

Оон ыңай, бистид чаа биживис Тываның ажылчы чонун Улуг Советтиң ажылчы чонунга улам-на чоокшуладып, Советтиң чону биле бистид арат чоннуң харылзаа-найыралын кылыннадыр бижик деп чvвени үстүнде көргөн болгай бис. Ол дугайында бөдvvн чижектен ап көрээлиңер. Чvл дизе, бистид биживистид 36 вжvvvнүң иштинде орус бижиктиң 33 ужvv чvмv биле кирген, ыңдыгның төлээзинде, чаа бижиктиң вжvvн база билир болур.

Оон ыңай, чаа бижиктиң дүрүмүн өөренип алган кижилер болза, орус бижиктиң дүрүмүнүң бөдvvн чvүлдериң база билип алыр. Мону ап көөрге, бистид чаа биживис болза, арат чоннуң орус бижикке болгаш орус сөсө өөренир чоруун улуу биле чиигедип, ол чорукка дөгүм-дузаны көргүзүп турар төөгүлүг бижик болур.

Бо веде бистид арат чонувс, ылаңгыя аныяктарывыс болза, орус сөске, орус бижикке өөренип алырын кончуг күзеп чоруур болгай. Чижээлеп көөрге, Совет хамаатылары арат чоннуң чурттап турар черлеринден ырак черлерде—

Бай дайга кожуунунда, Өвүр кожуунунда турар аревэчилер безин орус сөстү ийи-чаңгыстап шокарлап билир, аразында чугаалажып чоруур болгаш орус вжвк сураглап, сөс айтырып чоргулаар чижектер моон мурнунда-даа кончуг хөй турган, ам уеде-даа кончуг хөй бооп турар.

Ынчаарга, ТАР-ның хоорайларында болгаш орус чон биле кады чурттап, кады амыдырап турар арат чоннарның иштинден орус сөстү биче-бача билип өөренип алган болгаш өөренип ап турар арат чоннардан аңгыда, ам өөренирин күзеп чоруур араттар база кончуг хөй болгай.

Бистид чаа биживис болза, арат чоннуң орус сөске өөренир дугайында шак мындыг күзелинге кончуг таарышкан болгаш ол күзелиңиң чедип алырынга шуут дузалап турар бижик болур.

Ынчаарга, арат чон орус сөстү хөйв биле билир болза, бодунуң ажыл-агый, эртең культуразын улам-на сайзырадып, Советтиң арат чонунуң деткимче-дузаламчызынга дайангаш, ТАР-да чурттап турар Совет хамааттызы арат чоннар биле кады ТАР-ны капиталисттер эвес оруктап социализмге эрестиг хөгжүдөр чорукка кончуг улуг ужур-дузалыг херек болгай.

Моон аңгыда чаа бижиктиң база бир кончуг улуг ужур-дузазы болза, Тываның дыл-домаан моон соңгаар улам сайзырадып, ону улуг ССРЭ-ниң арат чонунуң дыл-домалаңга чоокшуладыр сорулганы хандырып турар болгаш ылаңгыя делегей сөстөрүн шыны биле ажыглаарыңа кончуг байлактыг бижик болур. Чижээлеп алырга, моон мурнунда латин бижикке чамдык вжвктер чок болганының хараазы биле „Царицын“—Tsaritsyn деп хоорай адын Saritsyn деп, Шуккин—Šukin деп алдарлыг артистид адын Šukin деп, Щорс—Šcors деп алдарлыг маадырның адын Šors деп бижип турган болгай бис.

Оон ыңай, Интернационал—international, кооперация—kooperatsija,

революция—revolutsija деп сөстөрнi база ла тускай vжvк чоктуд ужурунда internasional, kooperas, revolus кылдыр шын эвес бижип турган бис. Ам болза, бо чижектиг сөстөрнi шын бижиириниң аргазын бистиң чаа vжvvvc хандырган.

База бистиң чаа биживистиң vжvктериниң харылзаа тургузуу латин vжvктvң тургузуундан ылгалдыг болур ужурунда, орус сөстvң vннериниң дыңналыр аялгазын барымдалааш, Тыва домакты улам-на тодаргай болдурар арганы бистиң чаа vжvvvc хандыраар, чижеэлээрге, орус vжvктvң сөс эгезинге д, т, б, п деп vжvктер кайызы-даа кирип болур чvве болганда „чиир тараа“, „дарааның хуралы“, „мында чvве бар“, „изиг ораннарда пар бар“ дээн чижектиг сөстөрнi ылгап болур аргалыг.

Оон ыңай, „Мында хой тур“ деп сөс биле „Ол полза хойдур“ деп „сөстөрнi база ылгап болур. Бистиң чаа биживис болза, ол чижектиг сөстөрнi ылгаарын болгаш чер-ле сөс домакты моон соңгаар улам сайзырадып, ону хөй байлактыг болдурарын шуут барымдалаан бижик болур.

Ынчангаш, ам бистиң сорулгавыс болза, бо чаа бижикти дургени биле арат чоннуд ортузунга нептередип чорудары болур. Ук бижикти бадылап чарлаандан бээр бо аразында солуннарга тускай булуңнарны тургузуп, бижик өөренир бөлгүмнерни тургускулап, төп черде болгаш кожууннарда чаа бижиктиң өөредилгезин чорудуп эгелээн болзувусса-даа, чаа бижик-

ти түрген нептередир дугайында нам, чазактың берген айтышкынын ам-даа чедир кvvседип шыдавайын турар бис.

Оон боттуг барымдаазы болза, чамдык башкылардан безин школага латин бижикти айтыр бе, чаа бижикти айтыр бе деп айтырып-ла турар чvүлдер бар. Кижнi бодаарга нам, сазактың бадылап чарлап каан vжvvн, улустуң бижиин айтыр боордан башка эрги латин бижик өөренип, аңаа-ла таптап чыдып бээрге шын эвес деп чvве тодаргай болгу дег. харын-даа, чаа бижикти өөредилге чылының эгезинден школаларга өөренип эгелээр дээш, бvгv республиканың башкыларының чөвүлел хуралынга чаа бижикти тодаргай өөрөнгөн деп чvве база ла билдигир болгай.

Ынчаарга ам веде чаа бижиктиң школаларга өөренир vжvvн чогаадып турар болгаш он айның иштинде парлап vндүрер.

Оон аңгыда чаа бижиктиң улуг vлvc көөр vжvvн, школаларга өөренир орус vжvктv база-ла чогаадып турар болгаш ону 10 айда парлап vндүрер. Ам бо веде чаа бижиктиң дvрvmvнvң төлөвелиниң чогаалы доозулган. Ону парлапга тамчыштыр удавас чарлап vндүрер.

Бо бvгv ажылдарны улам-на дvргедедип, чаа бижикке дvрген болгаш хайнышкынның өөренип, Улуг ССРЭ-ниң арат чоннары биле ха-дудма найыралывысты улам-на кылыннадып тургаш, фашизмга өлvmнvг согушкун бээр чорууаусту дыңзыдаалыңар!

Cazalga

38 tugaar aҗының adaandan ӨҮ 3 tugaar avzasta: „Ындыгның төлээзинде, чаа бижиктиң vжvvн база билир болур“ ter puruu parlattыганың ам: „Ындыгның төлээзинде, чаа бижиктиң vжvvн өөренип алган кижнi болза, орус бижиктиң vжvvн база билир болур-дыр“ ter cazar nomcuur tur.

Тываның орус узыкке үндөзилеен саа узуу

(По узыкты TARN TK-дан 1941 с. иjul 10-да падылаан).

САА УЗУКТЕР	Оларны адаарын latin узык-пfle ileretkeni	САА УЗУКТЕР	Оларны адаарын latin узык-пfle ileretkeni	САА УЗУКТЕР	Оларны адаарын latin узык-пfle ileretkeni
Аа	a	Лл	l	Фф	f
Бб	b	Мм	m	Хх	x
Вв	v	Нн	n	Цц	ts
Гг	g, q	Нн	n	Чч	c
Дд	d	Оо	o	Шш	ʃ
Ее	je e,	Өө	ö	Щщ	ʃc
Ее	jo	Пп	p	Ъъ	kadyq temdek
Жж	z	Рр	r	Ыы	y
Зз	z	Сс	s	Ьь	symcak temdek
Ии	i	Тт	t	Ээ	e
Йй	j	Уу	u	Юю	ju, u
Кк	k	Уу	y	Яя	ja, a

1. Рааһтыңсыздығы, рақымсыздығы, адамың Улуқ Сталинға	5
2. Pistin tajynsy sorulǵany	8

Temiseldin polǵaǵ tillelgenin 20 uly

3. T. SARBQ-OOL—Pistin uran cogaalǵyystyn ertip kelgen oruu	12
---	----

PISTIN CAA COGAALDARBBBS

4. PYRBV—Aas-kezinin uly	13
5. T. PEQZI—Meen curtum	14
6. SOJGU—bnak curtum	14
7. XOJLAKKAA—Arattyn sozu	16
8. SEQLENMEJ—bnak curtum alǵan tur-men	16

Pygy kysty tajynny ulyca-ǵasarın-cel

9. XOBENMEJ—SSRE-nin uran-cyyi azydakenlar ada-curtum tajynnda	20
--	----

PISTIN CAA SYLYKTERIBIS, BRLARBBBS

10. M. IDAM-SYRYN—Ezengile maqar tur	21
11. T. PEQZI—Ada-curtum tilleer-sen	22
12. Stalin tugajnda ыр	22
13. Stalin tugajnda ыр	23
14. Capajef maadyr	23
15. M. ISAKOVSKIJ—Carlybshyn	24
16. T. SARBQ-OOL—Aattyq ǵeriq	24
17. T. SARBQ-OOL—Ulyca-ǵasar	24
18. T. SARBQ-OOL—Oraldaryp ǵoqlady	24
19. VAS. LEBEDEF-KUMAC—bdyktiq tajyn	25

ORUSTUN ULUQ COGAALCBZY M. JU. LERMONTOF

20. A. BOBKOVA—Cogaalcy-tajynsny cogaal	26
21. KRISTAFOVIC—M. JU. Lermontof polǵaǵ pistin yjesis	30

LERMONTOFUN COGAALDARBYNDAN

22. Cogaalcy-nin eigeninge	32
23. Cogaalcy	33
24. Tereen cuurt	35
25. Cuqduhmaan Rossij	35
26. Salǵyn xemezi	26
27. CADAMBA—Lermontofka	27

Тываның орус үжүкке үндезилээн чаа бижиин ханызы биле өөрениринче!

28. Тываның орус үжүкке үндезилээн чаа үжүүн бодылаар дугайында ТАРН ТК- ның, ТАР Сайыттар Чөбүлелинин донтаалы	28
29. ЛОПСАН—Чаа үжүүнүстүң дугайы	29
30. Тываның орус үжүкке үндезилээн чаа үжүү	30

REDKOLEGI: {
 Pyрby.
 T. Saгьq-ool.
 M. Idam-Syryn.
 O. Sunduj.

Ertee 75 k.